

Osmanlıda Av Seferleri

Mustafa Nuri Türkmen*

Osmanlı Devleti'ne av kültürü Türkistan'dan intikal etmiştir, fakat Osmanlılar bunu geliştirerek köklü kurumlar tesis etmiş ve organize faaliyetler silsilesine kavuşturmuşlardır.

Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin av seferleri düzenlemesi devletin kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Bir kaçı istisna olmak üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan IV. Mehmed (1648-1687)' e kadar ve bütün Osmanlı padişahları, av faaliyetlerinin içinde olup, çeşitli av seferleri tertip etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda av seferlerinin zirve noktası IV. Mehmed dönemidir. IV. Mehmed'den sonrada azalan ölçüde Osmanlı padişahlarının av faaliyetlerinin devam ettiğini biliyoruz.¹ 12 Haziran 1681 tarihinde Karaman'a gönderilen bir belgede halktan avlağına uygun tazıların toplanmasını bile istemiştir.²

IV. Mehmed sık sık av seferleri düzenlemek yanında, çıktığı savaş seferleri menzillerinde de her fırsatta ava gittiğini biliyoruz. Bu cümleden olarak; 1672 Kamanıçe seferinde gidiş güzergâhlarında Ilıcalar (Hoca Ömer), Karasu, Müftü Yaylası, İsakçı, Uşunlu, Lobunca Sahrası dönüş güzergâhında ise Kurnalı Deresi, Musabey Karyesi, Karınabad, Divan, Köprü Köyü, Aydos menzillerinde ava çıkmıştır. Gidiş güzergâhında Karasu menziline Padişah beş yüz Levent eşliğinde Boğazköy taraflarına ava gitti.³ Dönüş güzergâhında ise Kurnalı Deresi, Uşunlu, Köprü Köyü menzillerinde padişah bazı devlet ricâliyle birlikte çevrede ava çıkmıştır.⁴

Yukarıda anlattıklarımızdan Osmanlı padişahlarının sık sık av seferleri düzenledikleri sonucuna varıyoruz. Bu yeni bulunmuş ve ilk defa söylenmiş bir durum değildir ve zaten bilinenlerin kısa bir tekrarından ibarettir.

---

* Mustafa Nuri Türkmen, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Şanlıurfa.

¹ Şenol Çelik, "Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne'nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şikârgâh)", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C. III, Ankara 1999, s. 1888.

² Alaeddin Ceylan, "Sultan IV. Mehmed'in Avcılığı", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul 1996, s. 58.

³ *Hacı Ali Efendi, Fetihname-i Kamanıçe, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi Kitaplığı*, no: 16a-16b.

⁴ *age.*, s. 130b-32b.

Fakat hangi bölgelere avlanmaya gidildi, bu avlanma ne kadar sürdü, kim ve hangi kurumlar bu organizasyonun içinde bulundu, bu organizasyon kimlerin sorumluluğunda gerçekleşti, bu faaliyetlerde hangi malzemeler, ne kadar kullanıldı, bu kullanılan malzemeler hangi yollardan ne şekilde temin edildi? Eğer bu soruların cevaplarını bulabilir isek o zaman şunu da sormamız icap eder: Bütün bu faaliyetler sırf Osmanlı padişahının ve devlet adamlarının zevki için mi yapılmıştır, yoksa merkez askerini ve seferle ilgili kurumları teyakkuzda tutma, talim ve tatbikat amacına hizmet etmek için mi yapılmıştır? Bu gibi sorular yönelip, bunların cevaplarını bulmaya çalışmak, bu çalışmanın özünü teşkil edecektir. Konu başlığımız Osmanlıda Av Seferleri olmakla birlikte, İstifade ettiğimiz Osmanlı Arşiv belgeleri ağırlıklı olarak 17. yüzyıla aittir. Av faaliyetleri bir yüzyıldan yüzyıla büyük değişiklikler gösteren bir faaliyet değildir. Hatta günümüzde Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan atmaca avının Osmanlıdaki kuş avcılığında bir farkı yoktur..

Osmanlı av seferleri, harp seferlerinin bir prototipi şeklinde görünmektedir. Osmanlıda av seferi denildiği zaman, ne çeşit av yapılacağı önem kazanır. Burada karşımıza iki çeşit av çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kuşların dışındaki hayvanları avlamak için uygulanan sürgün veya sürekle avdır. Diğerisi ise, yırtıcı kuşlarla yapılan kuş avıdır. Örneğin IV. Murad Leh seferi niyeti ile Edirne’ye gelirken yolda, Burgaz’da sürgün avı, Sazlıdere’de ise kuş avı tertip etmiştir.⁵

Osmanlı Devleti’nde avcılık müessesesinde görevli kişilere “av halkı” denilmiştir. Av halkı avlanmada kullanılmak üzere pars, tazi, zağar ve yırtıcı kuşları eğiterek ava alıştırılmışlardır. Bunlara yaptıkları işlere göre *Doğancılar*, *Çaylak Avcıları*, *Akbaba Avcıları*, *Atmaca Avcıları* gibi isimler almışlardır. Akbaba ve çaylak avcılarını araştırmacılar zikretmesine rağmen Osmanlı belgelerinde ağırlıklı olarak doğan/çakır, şahin ve atmaca avcıları geçmektedir. Avcılık ve av köpekleriyle ilgilenen, *Sekbanlar*,⁶ *Samsoncular*,⁷ *Zağarcılar*⁸ ve *Turnacılar*⁹ gibi adlar taşıyan zümreler de vardır. Bunlardan sekbanlar

---

⁵ Çelik, *agm.*, s. 1893.

⁶ Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan XVII. yüzyılın sonlarına kadar avcılıkla iştigal eden, Yeniçerilerin 65. bölüğüne *sekban* denir. *Sekbanbaşı*, Yeniçeri Ağasından sonra ikinci konumdadır. *bk.* İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, C. I, Ankara 1988, s. 162-166.

⁷ Yeniçeri’nin 71. ortasına Samsoncu veya Seksoncu Bölüğü denilirdi. Bunlar Samson cinsi köpeklerle ilgilenirlerdi. *bk.* Uzunçarşılı, *age.*, s. 202-203.

⁸ Yeniçeri’nin 64. ortasına *Zağarcı Bölüğü* denilirdi. *Zağarcılar* hükümdara ait av köpeklerinin bakımı ve beslenmesiyle ilgilenirler ve ava çıktığında da zağarlarıyla ava iştirak ederlerdi. *bk.* Uzunçarşılı, *age.*, s.199-201.

⁹ Yeniçeri’nin 68. ortasına *Turnacı Bölüğü* denilirdi. *Turnacılar* Padişahın tazılarına bakar ve bunlar ile ava iştirak ederlerdi. Fatih zamanında tazılardan birinin turna yakalaması üzerine bu adı almışlardır. Daha sonra ise padişahın seyretmesi için turna besleyip av seferlerine getirmişlerdir. *bk.* Uzunçarşılı, *age.*, s. 203-204.

padişahın avcıları ve ilk dönemlerde tazıların bakımını yaparlardı. Zağarcılar ve turnacılar, padişahın av köpekleri olan tazıları besleyen, bakımlarıyla ilgilenen ve eğiten guruplardır. Samsoncular veya seksoncular ise, ayı avında ve harpte kullanılan, Eflâk taraflarından temin edilen Samson cinsi köpeklerin bakım ve eğitimlerini üstlenirlerdi. Doğan, atmaca, şahin gibi yırtıcı kuşlar, tavşan, keklik, yaban ördeği, kaz, toy kuşu, kuğu ve bıldırcın gibi kuşların avında kullanılmışlardır.¹⁰

Sürek avları günlerce sürecektir faaliyetler silsilesini ve askerlerin hem bedeni, hem de manevra kabiliyetlerinin geliştirilmesini sağlayan av türüdür. Sürgün avları uzun soluklu avlar olduğundan Teşrifât-ı Kadîme'ye uygun törenlerle yapılan avlardandır. Uzun zaman alacak, günlerce sürecektir avlarda genellikle sürgün avları yapılırdı. Bu av türü, bu işe uygun olmayan İstanbul yerine, av alanı geniş ve hayvanı bol olan Edirne ve Rumeli'nde yapılırdı. Padişahın av arzusu *silahtar ağa* vasıtasıyla *şikâr ağalarına*, *Enderûn halkına*, *doğancıbaşıya*, *bostancıbaşıya* ve *sadrözama* bildirilirdi. Kısa süreli avlar için Çatalca ve İznik taraflarına, uzun süreli avlar için ise Rumeli'ne gidilirdi.¹¹

Tavuslu-İslimiye, Dimetoka, Yanbolu, Filibe, Silistre, Edirne civarı sürgün avı için uygun olan bölgeler arasındadır. IV. Mehmed sürgün avı için 13 Ekim 1667'de Edirne'den yola çıkarak Yanbolu ve Filibe'ye gitti, seksen gün sonra 1 Ocak 1668'de döndü. Bu süre içinde 15 defa sürgün avı ve 10 dan fazla küçük av yaptı.

Böyle bir sürgün avına çıkılmadan önce, şu konular göz önünde tutularak gerekli önlemler alınırdı: Neredeki av yerlerine, hangi yoldan gidilip, hangi yoldan dönüleceği, belirlenen yol üzerindeki av ve sürgün yerlerinin tespiti, yol üzerindeki hangi menzillerde konaklanacağı, nerede oturak, nerede yemeklik olacağı, padişahın hangi şehir ve kasabada kimin konağında kalacağı, Enderûn'dan, Bîrûn'dan, Yeniçeri Ocağı'ndan ne kadar avcı ve sekban gideceği, sarayda göz altında bulundurulmuş şehzadelerin götürülüp götürülmeyeceği, valide sultan ve hasekilerin gidip gitmeyeceği, sadrazamın ve kubbe vezirlerinin katılıp katılmayacağı, nerede kaç günlük erzak depolanacağı, padişaha kimin kaymakamlık edeceği gibi konular önceden belirlenir ve ilgililer buna göre hazırlık yapardı. Sürgün avında en önemli görev bostancıbaşıya düşerdi. Sürülecek koruluğu şikâr halkı, Yeniçeri odalarındaki avcılar, Defter-i Hakanî'ye bağlı Hassa Avcılar ve halk tarafından kaç günlük yerden

¹⁰ Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Ankara 1999, s. 153-154.

¹¹ Güven, *age.*, s. 167.

kuşatmak ve avın kaçmasına engel olarak sürmek bostancibaşının göreviydi. Avın az oluşu bile bostancibaşının beceriksizliğine yorumlanırdı.¹²

Sürgün avında avcılar tarafından oluşturulan kuşatma çemberi, toplama yerine doğru, av hayvanları ürkütülmeden yavaş yavaş daraltılırdı. Avlanacak hayvanlar kalın iplerle örülmüş ağlar ile çevrili toplama yerine getirilince, başta padişah daha sonra devlet erkânı ok atarak avlanırdı.

Törensiz yapılan avlar, kısa süre için az bir personelle ve saraya yakın yerlerde, çoğu kere “Hadika-i Hassa”larda yapılırdı. Padişah gününbirlik av yapmak istediği zaman *silahdarını*, *rikabdarlardan* bazılarını, *şahincibaşı* ve *doğancibaşısı*, bir miktar *zağarcı*, *samsoncu* ve *solak* alarak yakın yerlerdeki av bölgelerine giderdi.¹³ Kuş avları gününbirlik ve kısa süreli olarak yapılırdı.

Kuş avlarında sabır ve teknik incelik söz konusudur. Yırtıcı kuşların yuvalarının tespiti, yavruların daha yumurtada iken takip edilmesi, belli bir büyüklüğe ulaşınca alınıp eğitilmeleri büyük sabır ve emek isteyen bir iştir. Bu işleri deruhte eden *doğancı*, *şahinci* ve *atmacacılar* yırtıcı kuş uzmanları olup, bunların eğitimlerinde temayüz etmiş kişilerdir. Kuş avında, yırtıcı kuşlar uçurulduktan sonra, ardından tazılar ve zağarlar salınmış ve yırtıcı kuşlar havadan avın üzerine dalış yapar iken, gözden kaybolmasınlar diye atla takip edilir ve avlanan hayvanların sakatları ise köpeklere yedirilirdi.¹⁴

Klasik dönem Osmanlı sefer hazırlıkları¹⁵ içinde, en önemli faaliyetlerden birisi menzil organizasyonudur. Bu faaliyet av seferleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Av seferlerinde de aynı mantıkla daha küçük evsafa faaliyetler söz konusudur. Av seferlerindeki menzil organizasyonundan ve gerekli malzemelerin temininden Nüzül Emîni sorumlu olup, ihtiyaç maddelerini menzil civarından mübaşirler göndererek satın alır ve sefer öncesinde etraftaki ambar ve ahırlarda ücreti mukabili depolatarak hazır ederdi.¹⁶ 1083 Şevval 10 tarihli bir belgede Şikâr-ı hümâyûn mühimmatı olarak Hafsa, Baba-i atik, Bergos ve Karıştıran menzillerinde ihtiyaç duyulan maddelerin satın alınması için Harracîn-i Hassa Emîni Derviş Mehmed’e 26980 akçe teslim edildiği anlaşılmaktadır.¹⁷

¹² Güven, *age.*, s. 169.

¹³ Güven, *age.*, s. 170.

¹⁴ Güven, *age.*, s. 167.

¹⁵ Daha geniş bilgi için bk. BOA, *Tanzimat Öncesi Evrakının Tasnif Kılavuzu ve Belge Örnekleri*, İstanbul 1994, s. 141-359; Mustafa Nuri Türkmen, *Kamanîçe Seferi'nin Lojistik Hazırlıkları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2002, s. 28-38.

¹⁶ BOA, *Cevdet Saray*, no:5322.

¹⁷ BOA. *Ali Emiri Tasnifi, IV. Mehmed*, no: 6307.

1082 Şaban'ında Cisir-i Ergene ve Bergos Şikârı masrafları için Matbah-ı Amire Emmini Mahmut Efendiye Hazine-i 'Amire'den 2500 tam kuruş (250.000 akçe) teslim edildiği anlaşılmaktadır. Bu av masraf defterine göre, yukarıdaki iki av seferinin masraf kalemleri şu şekilde oluşmaktadır.

Un bedeli	120. 600
Tabhiyye-i nan/ Ekmek pişirme ücreti	37. 200
Koçi ve Sirem araba kirası	46. 490
Nakliye ücreti	47. 360
Bargirân-ı Mekkari ücreti	19. 025
Odun Bedeli	45. 000
Kütük Bedeli	8. 100
Kömür Bedeli	3. 400
Toplam	327. 175 akçe / 3271,75 kuruş

Bu hesaba göre eksilen 77.175 akçe için 1082 L. 9 tarihinde Mevkûfât Kaleminden kaime ve Başmuhasebe'den tezkire istenmiştir.¹⁸

Av seferi için lazım olan ihtiyaç maddeleri nakit parayla satın almanın dışında *sürsat* ve *havale*¹⁹ usulleri de kullanılmıştır.²⁰

1082/1672 tarihli bir başka belgede yaklaşık bir yıllık bir dönem için av seferlerinde kullanılan bazı emtianın miktarını bulabiliyoruz. Yukarıda incelediğimiz belgedeki veriler sadece Cisir-i Ergene ve Bergos'a ait iken, bu defterde Şaban ayı dışındaki aylar için Mübaşir Ali Ağa tarafından satın alınan, Edirne'den satın alınıp gönderilen, gerek sürsat gerekse havale yoluyla temin edilen emtia miktarı şöyledir; 169813 araba odun, 3796,5 deste kütük, 1734,5 araba kömür, arabası 100 akçeden 13550 araba has ottan oluşmaktadır.

Yine bu defterde Cisir-i Ergene, Dimetoka ve Bergos şikârı için kullanılan malzemeler ve nakit karşılığı şöyle oluşmaktadır. Cisir-i Ergene, Dimetoka ve Bergos şikârı için Hatab Emmini Ali Ağa tarafından 1082 senesinde satın alınan malzemeler;

Cisir-i Ergene Şikârı,

Çekisi²¹ 15 akçeden, 2000 çeki odun: 30000

Arabası 50 akçeden, 40 araba kütük: 2000

Arabası 50 akçeden , 20 araba kömür: 1000

¹⁸ BOA. *D.BŞM*, (Dosya Usûlu Tasnif), no: 441/ 27.

¹⁹ Sürsat tekâlif cinsinden bir vergi olup, devletin belirlediği yere, belirli malın belirli bir fiyat üzerinden satılması yükümlülüğüdür. Olağanüstü vergilerin ihtiyaç duyulan yere gönderilmesi ise havaledir. *bk.* Türkmen, *age.*, s. 123-137.

²⁰ BOA.Kamil Kepeci (mevkufat kalem) no: 2658.

²¹ Çeki 250 kilo ağırlığında odun ve taş vb. malzemelerde kullanılan bir ölçü birimidir.; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul 1993, s. 340.

Arabası 100 akçeden, 100 araba kiyah-ı has: 10000

Toplam: 43.000 akçe

Dimetoka Şikârı,

Kilesi 40 akçeden 10000 kile arpa: 400.000

Kantarı 20 akçeden 4000 kantar saman: 80.000

Çekisi 20 akçeden, 4900 çeki odun: 98.000

Arabası 60 akçeden 100 araba kütük: 6.000

Arabası 80 akçeden 29 araba kömür: 2320

Toplam: 586.320 akçe

Bergos Şikârı,

Çekisi 20 akçeden, 8000 çeki odun: 160.000

Arabası 60 akçeden 73 araba kütük: 4.380

Arabası 80 akçeden 17 araba kömür: 1.360

Toplam : 165.740 akçedir.

Bu üç av seferinin sadece bu kalemlerdeki masrafı 795.060 akçedir. Kuruş olarak karşılığı ise, 7.950 kuruş 60 akçedir. Yukarıdaki odun miktarından 982 çeki odun artmıştır.²²

Bu av seferi verilerine dikkatle baktığımızda, bazı kalemlerin bazı av seferlerinde fazlaca bulunduğunu ve bazı seferlerde de hiç bulunmadığını görüyoruz. Buradan şunu anlayabiliriz; av seferleri bir defalık yapılan ve dönülen faaliyetler olmayıp, birbirini takip eden av seferleridir. Bu yüzden alınan malzemeler bütün av seferleri için alındığı hâlde defterlerde sadece bir sefere aitmiş gibi görünebilmektedir. Tabî ki bir seferde artan malzemeler bir sonraki av seferi menziline naklediliyordur. Yukarıda dokümanını verdiğimiz Cısr-i Ergene, Dimetoka ve Bergos şikârlarında ekmek, et, nakliye ücretleri hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Ama biz bunu Matbah-ı Amire Emîni Mahmut Efendi'nin yaptığı hazırlıklardan çıkarabiliyoruz.

1095 tarihli av muhasebe defterindeki,²³ sefere katılan şahısları alt alta yazdığımız zaman, bu kişilerin yaptıkları görevleri belli olduğu için, bir av seferinde yapılacak işleri de ortaya çıkarmış oluruz.

Görevliler	Arpa kile	Saman kantar	Odun çeki	Nan çift	Göşt / (Et) vukiyye
Mehterân-ı Hayme-i Hassâ				40	10
Solakân	3	0,5			

²² BOA. Kamil Kepeci (mevkufat kalemi), no: 2658.

²³ BOA. D.BŞM, no: 472.

Çavuşân-ı divan				50	26
Ağayân-ı Şikâr- Hümayûn					
Ağa-i evvel	1	0,5	0,5		
Ser Atmacacı	1	0,5	0,5		
Ser Şahinci	1	0,5	0,5		
Ser Çakırcı	1	0,5	0,5		
Konakciyân-ı Şehriyâri					
Mustafa Ağa	3	1,5	0,5		
Osman Ağa	3	1,5	0,5		
Çavuşân-ı Sipah	1	11	1	4	1
Çavuşân-ı Silahdar	1	11	1	4	1
Harem-i Hümayûn Ağalar					
Ağayân	30	12,5			
Musahibân	30	12,5			
Ağa-i Darü's-sa'ade	20	8	2	40	20
Edirne-i Teberderân	10	3,5	2	5	2
Karcı Ağa-i Darü's-sa'ade	3	1	1		
Katib-i masraf-ı Hazret-i Şehriyârî	4	1	1		
Ser Kuşcu-i Darü's-sa'ade	1,5	0,5		4	2
Kahveciyân-ı Darü's-sa'ade	7	3		5	
Kahve-i Cizyedâr Ali Ağa	1,5	0,5			
Cizyedâr Ali ağa	10	4	1	20	4
Kozbekçi-i Darü's-sa'ade	2	1	0,5		
Ğilmân-ı yakan-u düzan	1,5	0,5	0,5	8	
Defterdar vekili Mehmed Efendi	2,5	5	4	20	10
Ser arabacı	2	0,5	1	10	3
Kethüdâ-i Hayme-i Hassâ	2,5	1	1	10	2
Çelebi-i Halife-i Müsâhib	1,5	0,5	0,5	4	1
Emin-i şehir (Edirne)	3,5	1,5	1	10	6
Ser Cerrahân-ı Hassâ	2	1	1	6	6
Bostanyân-ı Edirne				41	
Dizdâr-ı Şikâr- Hümayûn Emir Çelebi	2	0,5		6	
Matbâh-ı Amire					
Ağayân-ı Darü's-sa'ade	4	1	1	16	4
Silahdar ağa	4	1,5	1		
Ser Kilarî	3	1	1		
Katib-i nüzül-ı hümayûn	1,5	0,5	0,5	5	2
Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	7			130	28
Mir ahur-ı evvel Ağa	12	5	3	20	15
Mir ahur-ı sani	5,5	2	2	15	5
Kethüda-i Bevvâbîn	10	3	1	20	10
Kethüda-i ahur-ı küçük	1,5			5	5
Bevvâbân-ı Sultanî	1	0,5			
Harbendegân-ı mîrî				30	7,5
Arabacıyan-ı top				50	10

Mehteran-ı tabl-ı ‘alem				15	5
Toplam	202	100	310	552	185,5

Bu tabloya ilave olarak, 104,5 çeki odun kullanılmış gözükmetedir. Odun dağıtım listesinde tabloda olmayan bazı görevliler daha zikredilmektedir. Birinci, ikinci, üçüncü olarak imamlar ve deve bakıcısı olarak *şüturânlar* zikredilmiştir. Osmanlıda bir kişinin günlük yiyeceği ekmeği, bir çift ekmek şeklinde standarda kavuşturulmuştur. Ekmek miktarından hareketle, sefere katılan insanların sayısını bulmamız mümkündür. Yukarıda 552 çift ekmek sayısı bize bu sefere katılan şahısların sayısını vermektedir. Bunlara üç imam ve şüturânları da ilave eder isek 550-600 arası bir rakama ulaşmış oluruz. Bu rakam 1672 yılındaki Kamanıçe Seferi yolunda çıkılan avlardaki rakamlar ile örtüşmektedir.²⁴

Öncelikle defterlerdeki listelerde Konakçıyân-ı Şehriyâri'nin olması, padişahın maiyetiyle birlikte kalacağı menzilin önceden konakçı ve maiyeti tarafından hazırlandığını göstermektedir. Sefere giden padişahların tuğlarıyla otağ-ı hümayununu nakletmek ve konaklanılacak yani geceleyecekleri yeri hazırlamak vazifesiyle mükellef olan memur için kullanılan bir tabirdir. Gerek memleket içinde, gerekse ordu ile beraber giderken tuğların nakli için dört otağcı tayin olunur. Bunların ikisine kondurucu, öteki ikisine göçürücü bunların içlerinden birisi konakçı başı tayin olunurdu.²⁵ Harp seferlerinde eyalet askerleri katılınca kadar ve av seferlerinde konakçıbaşının görevini *kapıcıbaşı* rütbesinde birisi yerine getirirdi. Eyalet askerleri katıldıktan sonra ise, beylerbeyleri bu göreve atanırlardı.²⁶ Ordunun gelmesinden önce konakçı paşa ve onun emrindekiler menzilde hazırlıkları yapmış, bu cümleden olarak çadırların kurulması, tuvalet ihtiyacı için çukurlar kazılarak tuvaletlerin hazırlanması, fırınlarda ekmeğin pişirilmesi, sakaların su taşımalarını söyleyebiliriz.²⁷

Kozbekçiler padişah çadırlarını muhafaza etmekle görevli oldukları için padişah otağının ve sayebânının bu şahıslarca muhafaza edildiğini, elli kişilik bir Mehterân-ı Hayme-i Hassa ekibi tarafından ise bu çadırların kurulduklarını düşünebiliriz. Menziller arası yürüyüşlerde askere moral ve yürüyüşüne ahenk katmak için sade şekilde mehter çalardı. Ordu menzile geldiği vakit, ikindi namazından sonra nöbet vurularak askere moral verilir ve

²⁴ bk.4. dipnot; 1090/1679 Tarihinde yapılan çatalca şıkarına 183 kişi katılıp, 220148 akçe harcanmıştır.; BOA. Cevdet Tasnifi (saray), no: 7330.

²⁵ Pakalın, *age.*, C. II, s. 291.

²⁶ 1672 Kamanıçe Seferi'nde Çuçure Menzili'nde Karaman Beylerbeyi Ali Paşa Çarhacı, Adana Beylerbeyi Abaza Kör Hasan Paşa eyalet askerleriyle birlikte konakçı tayin olunmuşlardır.; *Raşit Tarihi*, İstanbul 1282, s. 272-273.

²⁷ Mustafa Nuri Türkmen, “XVII. Yüzyıl Sefer Menzillerinin Ekonomik Yönü ve Esnafın Katkısı”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34.

yorgunluk çıkarmaları sağlanırdı.²⁸ Bu av seferinde de on beş kişilik bir Mehterân-ı Tabl-ı 'Alem takımının olması, saraydan av menziline kadar üç katlı (davul, zurna, nakkare, boru, zil'den her birisinden bir tane olması bir katı ifade eder)²⁹ bir mehterin eşlik ettiği ve menzilde fasıl yapıldığını göstermektedir.

Saraydan menzile kadar olan mesafede ise, araba, at, deve ve katırların kullanıldığını *ser arabacı*, *top arabacı*, *harbendegân*³⁰ (Katırcı) ve *mîrahûr* gibi görev adlarından anlamaktayız. XVII. yüzyılda gerek padişah ve gerekse devlet erkânın bir yerden bir yere giderken yaygın olarak araba kullandıklarını görmekteyiz.³¹ Yalnız bu belgede araba çeşidi hakkında bilgi verilmemekle birlikte 1082 Şevval 9 tarihli bir başka belgede Koçi ve Sirem Arabaları zikredilmiştir.³² Top arabasının ise ağır yükleri taşımakta kullanıldığını söyleyebiliriz. Nakliyesi gereken her türlü ağır mutfak ve çadır müştemilatı develerle, piyade askerlerin şahsi eşyaları ise katırlar vasıtası ile taşınmaktadır. Piyade askerlerin dışındakilerin ise, at üstünde seyahat ettiklerini düşünebiliriz.

Yukarda adı geçen şahıslar vasıtasıyla gerçekleşen bu faaliyetler neticesinde menzile gelince, yine yukarıdaki diğer görev erbabınca şu işlerin yapıldığını görebiliyoruz. *Darü's-sa'ade* *Karcısının* varlığından soğuk su ihtiyacının, kar saklama ve nakletme konusunda uzmanlaşmış *karcı* tarafından temin edildiğini, keyif içeceği olan kahvenin de *Darü's-sa'ade* *Kahvecisi* tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Bütün bunların yanında en önemli faaliyetlerden birisi de yemek hazırlamaktır. Bu işler için bol miktarda odun, kömür temin edilmiştir. Ateş yakmak işlerinde kullanılmak üzere köleler getirilmiş, sebzevat ihtiyacını Edirne bostancıları, kuru gıdaları ise kilerci tarafından temin edilmiştir. Tüm bu hazırlıklardan sonra tabî ki yemek pişirme işini *Matbâh-ı 'Amîre* aşçıları yapmış olmalıdır. Namaz vakti geldiğinde ise, imamların refakatinde namaz kılındığı aşıkardır.

Yukarıdaki tablodaki solakânlar padişahın yanında yürüyen bir nevi muhafızlardır. *Kethüda-i Bevvâbîn-i Dergâh-ı 'Ali*, *Bevvâbân-ı Sultanî* unvanlı görevliler padişahın otağını bekleyen kapıcılarıdır. *Sipâh* ve *silahdâr çavuşları* da yine güvenlik halkasındandırlar. Ayrıca Yeniçerilerden de yüz otuz kişinin kafiyle olduğunu görüyoruz. Bu saydığımız görevliler hem padişahı korumak hem de avlanmasına yardımcı oldukları düşünülebilir.

²⁸ Ahmet Tezbaşar, *Mehter Tarihi, Teşkilatı ve Marşları*, İstanbul 1975, s.27.

²⁹ Haydar Sanal, *Mehter Müsikişi*, İstanbul 1964, s. 19.

³⁰ Pakalın, *age.*, C.I, s. 737.

³¹ Türkmen, *Kamaniçe*, s. 47.

³² BOA. D.BŞM, (Dosya Usulü Tasnif), no: 441/ 27.

Ağayân-ı Şikâr- Hümayûn adı altında zikredilen *ser çakırcı*, *ser şahinci*, *ser atmacacı* yırtıcı kuşların bakım ve eğitimiyle ilgilenen ve bunları avda kullanan ve avcılığı meslek edinen şahıslar olup, ilgilendikleri kuş adları ile anılırlardı. Bunlar ekipleriyle birlikte doğrudan doğruya av ile ilgili görevlilerdir. *Dizdâr-ı Şikâr-ı Hümayûn* adlı görevlinin unvanından avın sorumluluğunu taşıdığı düşünülebilir. *Ser Kuşcu-i Darü's-sa'ade* adlı görevlinin de av halkından olduğuna şüphe yoktur.

IV. Mehmed döneminden sonra avcılık, eski debdebe ve ihtişamını bir daha elde edemese ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte kurumlarını kaybetse de, Osmanlının son dönemlerine kadar giderek azalan bir şekilde devam ettiğini biliyoruz.³³ Bu tarihten sonra padişah ve devlet adamlarının avlanmaya daha az önem vermeleri neticesinde avlaklar halka kalmıştır. Daha önce *şikârgâh-ı selatin*³⁴ olan bölgeler koruma altında olduğu için gerek av gerekse ormanlar koruma altındaydı. Devlet koruması olmadan halkın bilinçsizce yaptığı avlanma neticesinde bazı av hayvanlarının nesli tükenmiştir.³⁵

Sonuç olarak Osmanlının icra ettiği av seferleri, basit faaliyetler olmayıp her türlü kurumu ve görevlisi olan organize yapılan işler silsilesidir. Bu faaliyetler ve yapılan büyük masraflar padişahın ve devlet adamlarının zevkinden ziyade, modern talimli orduların olmadığı dönemlerde askerin talimli tutulması ve manevra kabiliyetini artırmaya matuf faaliyetler olması daha mantıklı görünmektedir. Devlet organlarının küçük bir nüvesi sanki bir sefer oluyormuş gibi teyakkuzda tutularak, savaş olduğunda ise acemilik göstermemeleri sağlanmış olmalıdır. Av hayvanlarının ve avlakların devlet eliyle sıkı bir şekilde korunması, orman ve çevrenin de korunması sonucunu doğurmuştur. Devletin av işlerine daha az önem verdikleri dönemlerde ise, av sahaları bilinçsizce kullanılmış, ormanlar tahrip olmuş ve bazı av hayvanlarının nesli tükenmiştir.

Kaynaklar

Ceylan, Alaeddin, “Sultan IV. Mehmed’in Avcılığı”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul 1996.

³³ *Şikâr-ı Hümayûn* için kurulmuş olan Üsküdar'daki Tazıcılar Ocağı'ndaki tazıların yemeleri için 1237 Receb ayı dakiki olan 59 vukkiye karşılığı 354 kuruş verildiği. 1237 Şaban 5/1822 Nisan 27; BOA, Cevdet Saray, no: 131.

³⁴ Padişahların avlanmalarına tahsis edilmiş ormanlar, koruluklar ve avlaklara denir. Şikârgâh-ı Selâtinler devletin kanunlarına binaen görevlilerce korunurdu. Çelik, *agm.*, s. 1897.

³⁵ Güven, *age.*, s. 147.

Çelik, Şenol, “Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne’nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şikârgâh)”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C. III, Ankara 1999.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Ankara 1999.

Hacı Ali Efendi, *Fetihname-i Kamanîçe*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi Kitaplığı, no: 308.

Işık, Ahmet, “Avcı”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 1991.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, II, İstanbul 1993.

Raşit Tarihi, İstanbul 1282.

Sanal, Haydar, *Mehter Musikisi*, İstanbul 1964.

Tezbaşar, Ahmet, *Mehter Tarihi, Teşkilatı ve Marşları*, İstanbul 1975.

Türkmen, Mustafa Nuri, “XVII. Yüzyıl Sefer Menzillerinin Ekonomik Yönü ve Esnafın Katkısı”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34.

Türkmen, Mustafa Nuri, *Kamanîçe Seferi’nin Lojistik Hazırlıkları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kapıkulu Ocakları*, C. I, Ankara 1988.

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), BOA. *Ali Emiri Tasnifi*, IV. *Mehmed*, no: 6307

BOA, *Cevdet Saray*, no: 131, 5322, 7330.

BOA. *D.BŞM*, (Dosya Usûlü Tasnif), no: 441/ 27, 472.

BOA.Kamil Kepeci (mevkufat kalemi) no: 2658.

BOA, *Tanzimat Öncesi Evrakının Tasnif Kılavuzu ve Belge Örnekleri*, İstanbul 1994.